

Mikula, Valér: OD BAROKA K POSTMODER-NE. Levice, Koloman Kertész Bagala, L. C. A. 1997. 159 s.

Zmyslom Mikulovej práce je predovšetkým hľadanie aktuálnej hodnoty literárneho textu vo chvíli jeho recepcie. Autor preveruje tradičné hodnoty staršej i novej slovenskej literatúry očami dnešných literárnovedných poznatkov, aby pohýbal ich statický a definitívny obraz. Základnou metódou je interpretácia textu na podklade čitateľského zážitku, pričom využíva literárnohistorický a teoretický zreteľ. Pracuje metódou pars pro toto a pohybuje sa v značnom historickom rozmedzí (1782–1997) „formou sond, nie panorámy“. Výber prináša Mikulove štúdie z rokov 1975–1997, názov knihy je zámerne hamadovský, čo signalizuje zaradenie sa k antropologickej línii našej literárnej vedy. Štúdie sú usporiadané podľa literárnohistorickej chronológie autorov a problémov, nie podľa doby vzniku štúdií.

V texte *Bajza polemik čiže od baroka k osvietenstvu (a späť)* (1980) dospieva analýzou Bajzových epigramov, Reného a spisu *Anti-Fándly* k literárnohistorickým zisteniam všeobecnejšej platnosti, že totiž polarita vysokého a nízkeho, taká dôležitá v stredoveku a renesancii (podľa M. M. Bachtina), neplní v období osvietenstva pôvodnú obrodzujúcu funkciu, je skôr rezignáciou subjektu na skutočné možnosti individuálneho rozvoja a spoločenskej aktivity. Esteticky hodnotnejšia sa mu vidí u Bajzu paródia, ktorá je však v rozpore s autorovými mravoučnými snahami o zlepšovanie a reformovanie skutočnosti. Paródia sama osebe nemá ale silu nastoliť nový spoločenský ideál. Navyše Bajza tie isté postupy (napr. kázne) paroduje, inde ich sám používa. Bajzovo smerovanie od estetického k spoločenskému podľa Mikulu nivelizuje umeleckú hodnotu jeho diel, naopak postup od spoločenského k estetickému v *Anti-Fándlym* sa ukazuje z odstupu času ako umelecky účinnejší.

Novšia štúdia *Bohuslav Tablic a osvietenstvo* (1996) je založená na rozlíšení Tablicových spoločenských osvietenských aktivít a smerovej heterogenosti jeho lyrického subjektu v *Poezyách*, pohybujúcej sa od osvietenstva a klasicizmu k rokoku, baroku, preromantizmu, k polohudovým jarmočným piesňam a anekdotám. Autorovo stanovisko zostáva v tieni žánrových konvencií. Niektoré obrazy však dokázal pretažiť cez vlastný životný postoj. Aktívnejší sa javí Mikulovi vplyv umeleckých foriem na Tablicovo dielo, než profilovanie osvietenského autorského ja. Nesmelosť Tablicovho autorského subjektu má za dôsledok malú priebojnosť autorovho umeleckého i spoločenského účinkovania.

Štúdia *Hollého obraznosť a bernolákovský klasicizmus* (1987) ukazuje, ako z heterogénnych barokových, klasicistických a preromantických prvkov buduje Ján Hollý svoj básnický obrazný systém. Mikulovi sa javí ako „zjednocovateľ rôznorodých tradícií“ a „predstaviteľ druhej bernolákovskej vlny“, využívajúc na ideovo-tematickej rovine zjednocujúci poriadok a rozumové usporiadanie, dominujúce v klasicizme i osvietenstve. Nadväzujúc na Fándlyho metaforu „blatnatého veku“ Hollý rozvinul – „antiblatnaté ťaženie“ do celého obrazného systému. Geografickým obrazným systémom dokázal, že zablatená je nielen slovenská dedina, ale aj tie národné a etické koncepcie, ktoré protirečia osvietenskému a národnoobrodeneckému programu. Popis Hollého geograficko-hydrologickej topiky slúži na obnaženie sémantických súvislostí.

V štúdiu *Chalupkov zverinec* (1991) ukazuje, ako Bendeguzova blízkosť k zvieraciemu svetu degraduje spoločnosť a ľudí v záujme pravdy na satiru. Nie je to smiech obrodzujúci, prajný, ale negatívny ako u Voltaira, „typický smiech racionalistu“, ktorý chce učlovečiť svojich spolurodákov. V tomto zmysle je Ján Chalupka v Mikulovom podaní našim najtypickejším osvietencom.

Štúdia *Hviezdoslav ako automýtus* (1975) mala svojho času značný ohlas. Mikula v jej

upozornil na autorovo vedomé budovanie „automýtu“ ako výlučného, výnimočného klasika, vzoru. Napĺňanie vzoru súvisí s túžbou vyjadriť „niečo mimo seba“, vyhľadávať kultúrne, nie prírodné hodnoty. Tento akt je u Hviezdoslava vôľový, pretože vo vnútri je skôr pasívnym než aktívnym typom. Cesta mýtizácie Hviezdoslava má charakter „cudzieho projektu“. Tieto vnútorné rozpory sú vyjadrením básnikovej snahy o celistvosť, hodnotenej v mýte ako národnosť, svetovosť, umeleckosť, veľkosť, skromnosť, pokrokovosť, ktoré si žiada spoločenská objednávka, školská prax...

Podobný charakter má i štúdia *Symbolizmus v slovenskom literárnom dejepise* (1986), v období svojho vzniku odvážna a metodologicky podnetná. Na Šmatlákových a Kusého „akademických“ Dejinách, ako aj na Mikových a Votrubových názoroch ukazuje Mikula vnášanie vonkajších spoločenských momentov do imanentného literárneho vývinu. Symbolické sa chápe nie ako využitie literárnych podnetov, ale ako prirodzený vývin literárneho realizmu a jeho modifikovanie v závislosti od domácej spoločenskej situácie. Voči kontinuitnosti, nepretržitosti a homogenosti literárneho vývinu žiada Mikula otvoriť priestor pre „diskontinuitnosť“, „pretržitosť“, „heterogénnosť“ a „odstredivosť“. Z preferovania homogenosti a kontinuitnosti literárneho vývinu vyplýva zjednotenie „nie celkom príbuzných“ literárnych smerov, ako sú realizmus a symbolizmus, do jednej kategórie – „druhej vlny“ realizmu. Túto klasifikáciu preberajú dodnes a oveľa priamočiarejšie stredoškolské učebnice. Vonkajšie spoločenské kritériá tu víťazia nad vnútroliterárnymi. Dve spomenuté štúdie sú zásadným príspevkom k riešeniu závažných problémov slovenskej literárnej histórie.

Z teoretického aspektu najfundovanejšie pôsobí štúdia *Významová štruktúra Chrobákových próz* (1978). Už názov signalizuje, že ide o štruktúrálnu analýzu, detailne identifikujúcu

základné postavy a ich funkcie v Chrobákových novelách (*Muž, Žena, Zvodca, Spravodlivý*). Sledovaním paradigmy a syntagmy týchto základných funkcií v Chrobákových prózach dospieva Mikula k určeniu významovej štruktúry Chrobákových noviel. Zisťuje hĺbkovú paradigmu mýtických protikladov „cestou podrobného a hádam až únavného opisu“, ako sám priznáva. Od ostatných textov sa táto štúdia odlišuje menším odstupom autora od témy a modelovým schematizovaním vzťahov.

Elegantnejšie sú záverečné literárnokritické úvahy. V *Autobiografickosti a sujete* (1986) rozoberá prózu Luda Ondrejova *Šibeničné pole*. Zisťuje, že text pôsobí štylisticky heterogénne najmä vďaka agresívnej prítomnosti autobiografických prvkov (ospravedľovanie opilstva ako pozitívnej vlastnosti). Rušivo pôsobia ironické prvky, namierené proti autorovi, vyjadrujúce jeho sebadeštrukciu. Interpretácia z r. 1986 je presvedčivá, pôsobí dôveryhodne.

Predposledné veci (1997) sú venované zbierke Jána Kostru *Len raz* (1968). Mikula dokazuje, že nevznešenosť Kostrových básní a prenesenie subjektívneho plynutia času na nadčasové hodnoty básne sa javia ako prednosť, ktorá umožňuje Kostrovi vyhnúť sa dobovému pátosu, a preto ju radí k vrcholným číslam poézie tohto obdobia.

Na ukážkach z Tatarkovej publicistiky i prózy z obdobia slovenského štátu, februára 1948 a roku 1968 v úvahe *Tatarka alebo Démon pátosu* (1996) ukazuje, ako sa Tatarka usiluje z beznádejného stavu rozpadu vytvoriť vznešený mýtus patetizáciou skutočnosti a návratom k „počiatočnému stavu“, čo potvrdzuje i jeho patetický štýl. Tatarkov vývin nazýva „sebabopieraním tvorbou“. Tatarka, neschopný žiť v postmodernom svete, si utvára iný, náhradný svet autorít, ktorý je falošný, pričom si pomáha „sugestívnym“ rozprávačstvom.

V Moravčíkových *Sedlákoch* (1988) nachádza Mikula prvky postmoderny, a to chá-

panie prabytia ako chaosu, vďaka princípu vitalizmu a erosu, ktorým sa Moravčík riadi do chvíle, kým sa hrdinky nezačnú podriaďovať ideológii. Názov štúdie *Postmoderné vyústenie* je nie náhodou ukončený otáznikom, veď Moravčíkove publicistické vystúpenia a jeho interpretácia dejín ako „prekonávania minulého“ je v protiklade k prirodzenému charakteru Moravčíkovej tvorby.

Vo Vilikovského próze *Krutý strojvodca* (1996) nachádza Mikula ako základnú prednosť zjemňovanie, „kultiváciu“ vnemov, nie hľadanie zmyslu ako v tradičnej próze a „práve rad týchto kultivácií tvorí kultúru“.

Pre prózu Martina M. Šimečku *Záujem* (1997) je charakteristická oscilácia medzi dvoma krajinami: túžbou byť vzorom, ideálom a postupným akceptovaním života v jeho neideálnosti.

Mikulove úvahy ústia v štúdii *Autenticnosť a štylizovanosť v slovenskej literárnej tradícii*. Autor dokazuje, že argumentovanie autenticnosťou je súčasťou globálnejšej tradície našej kultúry a je prejavom určitej túžby po zjednodušenom vysvetľovaní sveta. Požiadavka autenticity súvisí s romantickou poetikou. Štylizácia sa chápe ako zbytočné komplikovanie obrazu sveta. Hodnotu Mikulových polemických úvah dokazuje značný ohlas na ne predovšetkým v mladšej generácii literárnych vedcov.

Anna Valcerová

Žemberová, Viera: *REALIZÁCIA PRÓZY*. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa 1997. 143 s.

Viera Žemberová je známa svojimi literárnohistorickými, literárnokritickými či literárnoteoretickými sondami do oblasti slovenskej realistickej prózy. Významnou súčasťou našej literárnej vedy sú aj jej literárnoteoretic-

ké výskumy v priestore súčasnej slovenskej prózy. Výsledkami svojej bádateľskej aktivity – prieskumom osobitostí diela súčasných profilových slovenských prozaikov a problémov v žánri rozprávky – sa autorka prezentuje vo svojej najnovšej práci *Realizácie prózy*.

Kniha obsahuje doplnené štúdie zo zborníkov v rokoch 1994–1995, ale predovšetkým nové, doteraz nepublikované štúdie o slovenskej próze, rozdelené do troch významových celkov.

V prvej časti Žemberová venuje pozornosť pohybu v žánri rozprávky, vo vedeckofantastickom žánri a problémom v kritickom hodnotení literatúry pre deti a mládež (*Literárne dedičstvo ľudovej rozprávky a rozprávka naopak, Autorská rozprávka a autorská noetika, Miesto, čas a príčina v próze, Reflexia v kritikej praxi*). Avšak už v tomto celku zaujmu osobitosti autorkinho prístupu k téme, ktoré sú leitmotívom celého súboru: interpretácia textov s cieľom špecifikovať osobnostnú, filozofickú identitu jednotlivých autorov – tu najmä literatúry pre deti a mládež. Ide o originalitu vyplývajúcu z osobnej filozofie tvorcov premietnutej do literárnej filozofie, do „duše“ diela.

Zaujali ju autori: Stanislav Rakús (*Mačacia krajina*), Július Balco (*Strigôňove Vianoce, Strigôňove prázdniny*), Alta Vášová (*Lelka zo sekretára*), a to nielen pre problém vo vnútornom pohybe žánru – prestupovanie reality, racionality do „iracionálneho“ sveta rozprávky a rozprávania, či problém vekového určenia potenciálneho čitateľa, ale predovšetkým pre „čitateľnosť“ – presnejšie empatiu „ľudskej filozofie“ týchto autorov z ich prác.

Vidno, že autorke išlo o špecifikovanie práve tejto filozofie ľudskosti, takmer by sa dalo vraviť o „rehabilitácii človečiny“, keď akcentuje (v súvislosti s mimotextovým doznievaním Balcových próz – i rozprávok) „volanie po človečine“, resp. bytostný záujem o vyjasnenie si osobnostného, existenciálneho priestoru medzi ľuďmi (v súvislosti s A. Vášo-